

G. SOÓS KATALIN:

TÍZ ÉV A SZEGEDI KOMMUNISTA MOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL*
(1919—1929)

A proletárdiktatúra bukásával felülkerekedő ellenforradalom szétzilálta a kommunisták sorait. Egy részük emigrációba kényszerült, az itthonmaradottakat halállal, börtönnel ítélte hallgatásra a fehérterror. A vesztes forradalom és a mély illegalitás súlyos körülményei ellenére a párt újjászervezése, elsősorban a bécsi emigráció segítségével mégis elkezdődött.

A több bátor pártszervezési kísérlet eredményeként létrejött kommunista csoportok értékes munkát végeztek az üzemekben, szakszervezetekben, a szervezés és a propagandamunka területén, és lépéseket tettek az agitáció kiszélesítése érdekében is. A Kommunisták Magyarországi Pártja szervezeteinek újjáalakítása nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken is folyt. E munka egyik állomása volt a KMP szegedi illegális csoportjának megszervezésére irányuló tevékenység.

A szegedi illegális szervezet életrehívásának kezdeményezése Telegdy Pál nevéhez fűződik, aki a KMP bécsi emigrációs Központi Bizottság utasítására 1921 áprilisában került Szegedre.¹ Telegdy ama bátor kommunisták egyike volt, akiket a győztes ellenforradalom sem térített el a forradalmi harctól és akik forradalmár tevékenységüket a Tanácsköztársaság megdöntése után is — illegálisan — folytatták. A Tanácsköztársaság fennállása alatt a soproni ifjómunkás mozgalom lelkes szervezője volt, 1920 januárjában több hónapi kényszerű magyarországi bújálás, rejtőzés után Bécsbe utazott. Itt új feladatokat, új megbízásokat kapott és ismét bekapcsolódott a Magyarországon folyó kommunista szervező munkába. 1921 áprilisában kezdődő szegedi illegális tevékenysége többirányú volt. Tervbe vette az ifjómunkások meg-

* A szegedi legális munkásmozgalom 1919—1929 közötti történetére vonatkozóan lásd: G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharca Szegeden az 1920-as években. Acta Universitatis Szegedinensis Sectio Historica 1957. I. 25—56. oldal.

¹ Adatok Telegdy tevékenységére. P. I. Archivum, Szegedi törvényszéki iratok IV. 3867/1921.

szervezését, az emigrációs pártszervektől kapott pénzzel segélyezte a szegedi bebörtönzött kommunistákat, illetve azok családait, terjesztette az emigráció által Bécsben kiadott újságokat, röpiratokat. Elfogatásakor megtalálták nála a *Proletár, Értesítő, Vörös Újság, Bécsi Magyar Újság* néhány számát, továbbá olyan röplapokat is, amelyek közül a rendőrség előzőleg többet megtalált a MÁV szegedi igazgatósága előtt, a 46-os laktanya körül. Telegdy kapcsolatot tartott fenn a szegedi szociáldemokrata pártszervezettel és a Munkásotthonnal is, miután illegális tevékenységének nélkülözhetetlen előfeltétele volt, hogy ő maga is részesevé, ismerőjévé váljék a szegedi munkásmozgalomnak, megtalálja azokat az embereket, akikben megbízhat, és akiket a munkába bevonhat. Így ismerkedett meg többek között Jászi Ferencsel és Ladvánszky Józseffel, akik később több társukkal együtt meg is szervezték a KMP szegedi szervezetét.

Telegdy tevékenységét a KMP bécsi fórumai részéről Sallai Imre irányította. Az ő kezében futottak össze ugyanis az emigrációs szervezet és az itthon dolgozó kommunisták — így a szegediek — közötti kapcsolat szálai.² Sallai Imre, akivel annak idején Telegdy személyes ismeretségbe került, leveleiben közölte a KB rendelkezéseit; utasításokkal, pénzzel látta el megbízottját, de tőle kapta Telegdy a sajtó- és egyéb propagandaanyagot is. Sallai sokoldalú útmutatását, féltő gondoskodását tükrözi Telegdyhez írt egyetlen fennmaradt levele, továbbá három másik levelének a peranyagban idézett rövid kivonata. E levelekben a nemzetközi helyzet elemzése, a bécsi emigráció tevékenységének, konspirációs nehézségeinek ismertetése után részletes jelentést kért Telegdytól a magyarországi politikai helyzetről, működésének eredményeiről, részleteiről és intette, hogy tartózkodjék a túlzásoktól és a segélyezési munka végzésére vonatkozólag tanácsokkal látta el. A levelek szerint tervbe vették Telegdy bécsi utazását is. Sallai egy bizonyos K. Pista Szegedre küldését is megígérte, s arról érdeklődött, meg fog-e felelni. Telegdyt azonban még illegális tevékenysége kezdetén, 1921. június 2-án letartóztatták. A letartóztatás alapjául egy Bécsből küldött illegális sajtóanyagot tartalmazó csomag szolgált.

Telegdy első kihallgatása alkalmával mindent tagadott. Második kihallgatása során annyit elismert, amennyi a rendőrség kezére jutott anyagból kiderülhetett, többre azonban nem tudták rákényszeríteni, noha — mint a főtárgyaláson elmondotta — a rendőrségi kihallgatások során 5 ízben súlyosan bántalmazták, éjjeli kihallgatásokkal gyötörték. (Ugyanezen indokkal egyébként még tényszerű beismerését is visszavonta. Senkit sem adott ki azok közül, akikkel Szegeden kapcsolatba került.) Az 1922. november 2-i fellebbviteli tárgyalás súlyosbító ítéletétől — 4 évi börtön, 10 évi hivatalvesztés stb. — a szovjéthatalom segítségével mentette meg. 1923 áprilisában mint cserefogoly kijutott a Szovjetunióba. Telegdy Pál mintegy két hónapig tartó szegedi tartózkodása során természetesen korántsem valósíthatta meg azokat a cél-

² Balla Aladárné: Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála. Bp. 1954. 68. és 74. old.

kitűzéseket, amelyekkel a KMP bécsi szervezete ideküldte. Csupán megkezdhette a munkát, illetve igyekezett megteremteni annak feltételeit. Tevékenysége ennek ellenére értékes része a szegedi illegális kommunista mozgalomnak, hiszen rajta keresztül a KMP bécsi szervezete, illetve vezetői és a szegedi munkásmozgalom között közvetlen kapcsolat jött létre. Nem érdektelen megemlíteni, hogy letartóztatása után éppen azok az emberek álltak a pártépítő munka első sorába, akikkel rövid ittléte alatt megismerkedett.

Telegdy illegális tevékenységével párhuzamosan 1921 tavaszán több szegedi kommunista összeköttetésbe került néhány Szegedre illegálisan leutazó kommunistaival, Csorba Máriával, Gyürki Máriával és Hajduczky Miklóssal, akik a Bécsben kiadott újságokat terjesztették, s e munkába a szegediek közül Ladvánszky József építőmunkást is bevonták. Ő azután a kapott sajtóanyagot tovább adta megbízható ismerőseinek, Jászi Ferencnek, Ladvánszky Vincének, Pintér Bélának és Varsandán Lászlónak, akik közül Jászi és Varsandán vele együtt már a Tanácsköztársaság ideje alatt is tagjai voltak a kommunista pártnak, és mint vöröskatonák fegyverrel is harcoltak a proletárdiktatúra megvédéséért.³

1921 novemberében a Budapestről lejáró kommunisták kezdeményezésére Jászi Ferenc, Ladvánszky József, Ladvánszky Vince, Pintér Béla és Varsandán László nyilatkozatot állítottak ki a KMP-be történt belépésükről és azt „A KMP szegedi csoportja” pecséttel látták el. Ezzel gyakorlatilag is megkezdődött Szegeden az illegális pártépítő munka.

Milyen célkitűzésekkel indultak el és mit akartak elérni a pártépítő munka kezdeményezői? Végső céljuk az új proletárforradalom előkészítése és a második magyar proletárdiktatúra kikiáltása volt. E cél elérését nem tartották ugyan a közeljövőben lehetségesnek, de úgy vélték, hogy az új forradalom a világforradalom segítségével lehetséges és győzhet, annak ellenére, hogy a magyar proletariátus egy veszített forradalom után volt, és hogy az ellenforradalmi rendszer megszilárdulni látszott. Úgy vélték, hogy a proletárdiktatúra kikiáltásának előfeltétele: „minél hatalmasabbá tenni a pártot”, főleg a szakszervezetekben létrehozott illegális sejtek révén. A pártszervező munka elindító nemcsak Szegeden, hanem környékén, a tanyákon is tevékenykedni akartak, tehát gondoltak a mezőgazdasági munkások megszervezésére is.

1921 novemberében négytagú szervező bizottságot hívtak életre az alábbi négy feladatkör ellátására: levelezés, szervezés a tanyákon, a Szeged környéki városokban és végül kommunista lapok terjesztése, ill. kihordása. A szervező bizottság a Budapestről kapott sajtótermékek terjesztésével eleinte szűkkörű propagandatevékenységet fejtett ki. Időszaki összejöveteleiken gondoltak elméleti tudásuk és általános műveltségük emelésére is. A klasszikusok közül Marx és Engels műveit olvasták, magyarázták (*A filozófia nyomorát, A természet dialektikáját, az*

³ Adatok az egész Ladvánszky József vezette mozgalomra. P. I. Archivuma. 23556/A. III. 1. 1922/7. sz. iratcsomó; valamint Ladvánszky Vince, Pintér Béla és Varsandán László szóbeli közlése 1955 áprilisában.

Anti-Dühringet és a Család, a magántulajdon és az állam eredetét.) Forgatták a Kommunista ABC-t, tanulmányozták a francia forradalom történetét.

A szervezet további munkájához igen nagy segítséget nyújtott az a budapesti kommunista csoport, amelyhez a Ladvánszkyhoz lejáró kommunisták, Csorba Mária, Gyürki Mária és Hajduczky Miklós is tartoztak, és amelyet Csató Károly budapesti nyomdász fogott össze. 1922 január eleji budapesti útja alkalmával Ladvánszky József megbeszélést folytatott e csoport több tagjával, s tőlük a bebörtönzött kommunisták megsegítésére pénzt kapott és magával hozott több példány *Vörös Újságot* és más illegális irodalmat is.

1922 január elején indult meg az illegális kommunista sejtek szervezése, elsősorban Szegeden. Sikerült kapcsolatot teremteni a Szeged környéki Alsóközponttal, Kiskundorozsmával, ezenkívül Makóval és Vásárhellyel is. A beszervezett „sejttagok” nem léptek be formálisan a KMP-be, de magukat kommunistáknak vallották, olvasták és terjesztették az illegális sajtót.

A szervező bizottság befolyásra tett szert a legális munkásszervezetekben is, elsősorban az építőmunkás-, szabó-, fodrász- és nyomdász szakszervezetekben. A szakszervezetekben végzett, s az ellenzéki elemek tömörítésére irányuló munkát segítette az a körülmény, hogy a szervező bizottság tagjai szakszervezeti tisztséget is viseltek. A kommunisták felszólaltak a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt gyűlésein és bírálták a vezetőség munkáját. Emellett más munkásszervezetekben is dolgoztak. Az 1922. január 16-án újjászervezett Eszperantista Munkásegylet 9 alapító tagja között 3 kommunista volt, de legális tevékenységi területül szolgáltak a Munkásotthon és a Népkörök is. Az illegális kommunista pártszervezet a legális szervezetekben végzett munka révén tömegkapcsolatokra igyekezett szert tenni, bár az egyes üzemekben dolgozó munkásokra, sztrájk-, illetve bérharcaik irányítására és szervezésére kevés befolyásuk volt. Ez azzal magyarázható, hogy a szervező munka irányítói és a sejttagok között is kevés volt a gyári munkás, másrészt a szervező bizottság programja sem fordított kellő gondot erre a munkára.

A szervező bizottság nemcsak a szervezet kiépítésén tevékenykedett, s nemcsak propagandatevékenységet folytatott a sejttagok és a rokonszenvezők között, hanem megtette az első lépéseket a szélesebbkörű agitáció felé is azáltal, hogy kísérletet tett egy, az illegális szervezet irányítása alatt álló lap kiadására. Igen sok nehézséget kellett leküzdeniök, amíg megteremtették a lap kiadásának technikai előfeltételeit. A fejlécet, a nyomtatáshoz szükséges betűkeretet Varsandán László, a szervező bizottság nyomdász-tagja készítette, aki egy pesti útja alkalmával a szükséges egyéb nyomdafelszerelést is megvásárolta. A lapot különben *Kommün* címmel kívánták megjelentetni. Cikkeit elsősorban a szegedi szervezet vezetői, illetve tagjai írták volna. A lap összeállításához a budapesti kommunista csoport is segítséget ígért.

A szegedi és a budapesti illegális szervezet közötti összeköttetés Ladvánszky József január eleji útja után sem szakadt meg. A kapcso-

latot a Budapestről rendszeresen lejáró Jäger Jenő tartotta fenn, aki hathatósan segítette a szegedi kommunisták munkáját. A szervező bizottság üléseit, megbeszéléseit is rendszerint Jäger Jenő szegedi útja alkalmával tartotta és ilyenkor nemcsak szervezeti, hanem politikai, gazdasági kérdésekkel is foglalkoztak.

Jäger Jenő február 20-a körül írott levelében nagyobb óvatosságra hívta fel a szervező bizottság figyelmét azzal kapcsolatban, hogy a rendőrség elfogta a budapesti szervezet egyik tagját. A szegedi szervező bizottság azonban nyugodt volt és nem tartott attól, hogy a rendőrség nyomára jön tevékenységének. Pedig a szegedi rendőrség már hosszabb ideje figyelte őket. Az eszperantista munkások említett alakuló gyűléséről pl. jelentés készült, amely a 9 alapító tag közül 3-at kommunis-taként jelölt meg. Február utolsó napjaiban azután feljelentés alapján, kommunista szervezkedés vádjával letartóztatták az illegális szervező munka 5 vezető tagját (Jászi Ferencet, Ladvánszky Józsefet, Ladvánszky Vincét, Pintér Bélát és Varsandán Lászlót). A vezetők letartóztatását a szegedi sejttagok, szimpatizánsok és a makói csoport letartóztatása követte. Március folyamán Szegeden összesen 17, Makón 10 személy ellen rendeltek el vizsgálatot. A letartóztatottak kihallgatása részben Szegeden és Makón, illetve a budapesti rendőrkapitányságon folyt.

Nehéz értékelni azt, hogy hogyan viselkedtek a letartóztatott kommunisták a rendőrség előtt, s a bírósági tárgyaláson. Magatartásukra hatással volt a Horthy-rendőrség ismert brutalitása, vallatási módszere. A rendőrség és az ügyészség híven teljesítette a királyi főügyésznek azt a felhívását, hogy „... az ügynek soronkívül sürgősen lefolytatását minden rendelkezésre álló eszközzel szorgalmazza”. A letartóztatottakat napi 7 dkg kenyéren, hideg cellákban tartották, éjjeli kihallgatásokkal gyötörték, akasztással fenyegették. Legtöbbjüknek nem volt tapasztalata, hogyan viselkedjék ebben a helyzetben. A keresztkérdések is megnehezítették annak felismerését, hogy a rendőrség milyen adatoknak van a birtokában. Vallomásaik, védekezésük alapján kiderült, hogy akadt, aki nyilatkozott szervezeti kérdésekről is. Ez megkönnyítette a rendőrség dolgát, de semmit sem használt a letartóztatottak ügyének. A szegedi szervezet leleplezése és a rendőrségen tett vallomások sietteték Csató Károly kommunista csoportjának letartóztatását.

A szegedi kommunista per során kilenc kommunistát több évi börtönbüntetéssel sújtottak, a többit felmentették. A szegedi munkások legjobbjai, a kendergyári munkások, az Eszperantista Munkásegylet tagjai gyűjtést indítottak és erőikhez mérten segélyezték letartóztatott elvtársaikat.

Az illegális pártszervezet felgöngyölítése néhány évre visszavetette és megnehezítette ugyan az illegális kommunista munka folytatását Szegeden, de sem a letartóztatások, sem az ítéletek nem félemlítették meg annyira a legjobb munkásokat, hogy egyszer s mindenkorra letegyenek a forradalmi munkáról. Az 1921—22. évi szervezkedés, amely a győztes ellenforradalom viszonyai között tömegkapcsolatok és tapasztalatok hiányában elbukott, fontos szerepet töltött be a szegedi munkásmozgalomban. Résztvevői a bécsi és a budapesti központ iránymuta-

tása alapján felismerték a munkásmozgalom főkérdését és azt igyekeztek is megoldani. Kísérletük előkészítette a későbbi szervezkedések talaját és tapasztalatokkal szolgált a szegedi illegális szervező munkához.

Nincsen adatunk arra vonatkozóan, hogy a KMP újjászervezése 1924 végén Szegeden is a központi szervekkel állandó összeköttetést tartó szervezet létrehozását eredményezte volna. Az 1921—22. évi párt-szervező munka szegedi résztvevőinek letartóztatása és bebörtönzése után ennek elsősorban személyi feltételei hiányoztak, másrészt a szegedi rendőrség is kettőzött éberséggel őrködött a „társadalmi rend nyugalman”. Egy laza, kommunistákból és kommunista értelműekből álló csoport azonban 1925—26-ban is tömörült a börtönből kiszabadult Ladvánszky József építőmunkás köré.⁴ Ez a csoport hozzájutott az ekkori illegális marxista irodalom magyar nyelvű termékeihez, a *Munka és Tudás* sorozat egyes kiadványaihoz (*A Kommunista Internacionálé Alapkövei*, Tézisek, amelyeket Kun Béla tervezete alapján fogadott el a Komintern V. kongresszusa, a Komintern alapszabályzata és 12 határozata stb.). Olvasta a párt elméleti folyóiratát, az *Új Március-t*,⁵ a *Társadalmi Szemlé-t* és a 100%-ot. E kiadványok politikai és elméleti fegyvert adtak a szegedi kommunisták kezébe is. Ladvánszky József és harcostársai ekkor is felismerték a mozgalom soronlévő feladatát, hogy az új követelmények fokozott mértékben sürgetik az illegális munkának a legális tevékenységgel való kombinálását.

Ezekben az években a Magyarországi Szocialista Munkáspárt, a KMP befolyása alatt álló legális szervezet, amelyet a rendőrség állandóan üldözött s ennek következtében legalitásának fenntartása egyre kétségesebbé vált, a munkások szűkebb körében Szegeden is befolyásra tett szert. A helyi jobboldali szociáldemokrata pártvezetőség és Lájner Dezső titkár politikája visszatetszést keltett a legöntudatosabb munkásokban, másrészt, a dolgozókat vonzották az MSZMP programkövetelései.

Az MSZMP megbízottai 1925 június-július folyamán jártak Szegeden. Minden bizonnyal ekkor kerülhetett sor kapcsolat felvételére a budapesti MSZMP szervezettel. „... A rendőrség megállapítása szerint az elmúlt hetekben tényleg jártak Szegeden a Vági-párt ügynökei...” írta a *Délmagyarország* 1925. július 3-i száma. Az újságnak ezt követő megállapítása azonban, hogy ti. az SZDP tagjai között semmi eredményt nem tudtak elérni, nem felelt meg a valóságnak, hiszen ezentúl rendszeresen érkeztek Szegedre az MSZMP röplapjai és egyéb kiadványai. Ezt később a sajtó is elismerte, amikor arról írt, hogy a szegediek „Bu-

⁴ Ladvánszky 1921—22. és 1925—26. évi tevékenysége azt bizonyítja, hogy a szegedi munkásmozgalom egyik legöntudatosabb és legálidozatkészebb képviselője volt és az is maradt mártírhaláláig. A szegedi munkásmozgalom egyik régi veteránja írta róla visszaemlékezésében: „Ladvánszky József elvtársat a rendőrség többször letartóztatta, ennek dacára nagy pártűségről téve tanúságot, tovább szervezte a mozgalmat, míg egyik letartóztatása alkalmával a rendőrség annyira megkínozta, hogy sérüléseibe belehalt.” (P. I. Archivuma 26418/A. III. 1/1926. 5.)

⁵ P. I. Archivuma, 26418/A. III. 1. 1926/5.

dapestről kapják az instrukciókat magatartásukra és eljárásukra vonatkozólag, s a központ küldte meg nekik ládászámra a röpiratokat”.⁶ A propagandamunkát, amelyet a szegedi munkások és Szeged környéki parasztok között végeztek, Ladvánszky József irányította.⁷

1925 nyarán a csoport tevékenysége a környékbeli mezőgazdasági munkásság aratósztrájkjának megszervezésére irányult. Az MSZMP aratósztrájkra felhívó röplapjait Csongrádon kezdték el terjeszteni, ezekből azonban Szegeden is talált példányokat a rendőrség. Két szegedi munkást, Kamasz Imrét és Nagy Ferencet, az ekkor legálisan működő MSZMP kiadványainak terjesztéséért több napi fogházra büntettek. A szegedi rendőrség közölte a sajtóban, hogy éber figyelemmel kísér mindennemű kommunista és felforgató törekvést, amelyek az állami és társadalmi rend megbontására irányulnának, s ezeket már csirájában elfojtja.⁸ 1926 novemberében a rendőrség minden „éber figyelme” ellenére ismét röpiratok jelentek meg Szeged utcáin. A lap szerint ezeket leginkább a külvárosokban s a Somogyitelepen ismeretlen, munkás kinézésű emberek terjesztették.⁹ A fővárosi központból kapott röpcéduláikat bedugdosták az ablakok nyílásain, kapuajtók repedésein, házak falára ragasztották.¹⁰ Ezek a röplapok már az 1926-os parlamenti választás alkalmából készültek. Bár az MSZMP az 1926-os választáson nem indulhatott, mert az SZDP visszautasította egységfront ajánlatát, a kormány pedig érvénytelenítette képviselőjelöltjeinek ajánlásait, a választási hadjáratot mégis eredményesen felhasználta programjának népszerűsítésére. Követelte az államformának népszavazás útján való meghatározását és a köztársaság létrehozását; az egyházi és világi nagybirtokok kisajátítását és ingyenes felosztását a parasztság között; a Szovjetunió elismerését és a szovjet—magyar gazdasági szerződés megkötésével munkaalkalmak teremtését; a nyolcórás munkanap törvénybe iktatását és más szociálpolitikai törvényeket.¹¹

Az MSZMP munkáját a rendőri üldözés végül Szegeden is lehetetlenné tette. Gladich Józsefet, Ladvánszky Józsefet és Nagy Ferencet november 19—20-a körül kommunista szervezkedés vádjával bíróság elé állították. Mindkét szegedi napilap kiemelte, hogy a kihallgatás alkalmával minden felvilágosítást megtagadtak, s önérzetesen vallották magukat a Vági-csoport tagjainak.¹² A vádat később a bíróság — bizonyítékok híján — kénytelen volt enyhíteni és az eljárást csak tiltott

⁶ Szegedi Napló 1926. november 21.: A nyomozás befejeződött és a kommunistákat átadja a rendőrség az ügyészségnek.

⁷ U. ott.

⁸ U. ott. 1926. november 12.: A szegedi rendőrség cáfolja a fővárosi híreket, melyek szerint kommunista röpcédulák érkeztek Szegedre.

⁹ U. ott. 1926. november 20.: A rendőrség erélyesen nyomoz a kommunisták után.

¹⁰ U. ott. 1926. november 21.: A nyomozás befejeződött s a kommunistákat átadja a rendőrség az ügyészségnek.

¹¹ Nemes D.: A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca 1919 augusztusától 1929 őszéig. Bp. 1954. 90. old.

¹² Délmagyarország, 1926. november 20.: Három napi elzárásra ítélték a Vági-röpiratok terjesztőit.

röplapok terjesztése miatt folytatták le. A három munkás két hónapi fogság után 1927 januárjában hagyta el az ügyészség fogházának celláit.¹³ Az MSZMP érdekében folytatott propagandamunka tehát egyrészt a rendőri zaklatás és üldözés miatt, másrészt a helyi szociáldemokrata pártszervezet jobboldali vezetőinek magatartása és politikája miatt Szegeden nem vezethetett legális MSZMP szervezet megszervezéséhez. A helyi opportunistáknak vezetőik ugyanis a liberális polgárság soraiban kerestek szövetségest s a néptömegek érdekeit képviselő s ezekért harcoló MSZMP-től pedig elzárkóztak. „A szegedi Szociáldemokrata Pártnak semmi köze nem volt a Vági-féle csoportozhoz” — írta a Délmagyarország.¹⁴ Lájer Dezső, az SZDP szegedi szervezetének titkára 1927 márciusi beszédében pedig már azt bizonygatta, hogy a Vági-párt (MSZMP) szereplése mérhetetlen károkat okozott a munkásságnak, s büszkén jelentette ki, hogy Szegeden ilyen mozgalomnak nincs talaja.¹⁵

A kommunista felvilágosító munka mégis tovább folyt a szakszervezetekben, valamint a rendőrség üldözésének kevésbé kitett legális kultúrszervezetekben (Eszperantista Munkásegylet, Gyermekbarát Egylet, Munkás Dalegylet stb.). A felsőbb kapcsolatok sem szakadtak meg teljesen.

1928 májusában lord Rothermere fiának, Harmsworth-nak szegedi látogatása alkalmából egy nagy hűhóval már jóelőre beharangozott revíziós és szovjetellenes háborúra uszító nagygyűlést tartottak. Ezen a helyi szociáldemokrata pártszervezet is részt vett. Lájer Dezső párttitkár, a vezetőség többségének határozott tiltakozása ellenére, megállapodott a polgármesterrel abban, hogy a munkásság részt vesz az ünnepségen, sőt, szónokuk beszédét is mond.¹⁶

A Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetsége ezt az alkalmat arra használta fel, hogy a szegedi munkásokat és dolgozókat forradalmi hagyományaikra figyelmeztesse és a revíziós politika lényegét leleplezze. Elhatározták a horthysta-revíziós körök ünnepségének megzavarását. A KIMSZ kiküldöttei május 19-én indultak Szegedre. Vonatbeli beszélgetésüket egy buzgó és megijedt feljelentő így adta vissza: „Szegedre igyekeznek és Lord Rothermeréről és fiáról, Harmswerthről beszélgettek. Elejtett szavakat hallott és csak annyit vett ki a beszédből, hogy ha mindent jól csinálnak, az esetben sikerül nekik bizonyos dolgot — de hogy mit, azt nem értette meg — megíhúsitani.”¹⁷ Az ifjú kommunistákat azonban a feljelentés nyomán még a szokottnál is serényebben figyelő rendőrség nem tudta elfogni és nagytömegű sokszorosított röpcédula jelezte szegedi útjukat és tevékenységüket.¹⁸ A

¹³ Délmagyarország, 1927. január 23.: Szabaddalra kerültek a Vági-párti röpiratok miatt letartóztatott munkások; és P. I. Archivuma 13 641. A. III. 1 (1929. 2).

¹⁴ Délmagyarország, 1925. július 3.: Szegeden is jártak, de eredménytelenül a Vági-párt agitátorai.

¹⁵ P. I. Archivuma. Szegedi rendőri jelentések, 1927. március.

¹⁶ Czibula Antal hagyatéka. Pártügyek. XXXIV. dossier. A szegedi szociáldemokraták beadványa az SZDP vezetőségéhez. Ezt az anyagot fia, Csongor Győző bocsátotta rendelkezésemre; szívességet ezúton is megköszönöm.

¹⁷ P. I. Archivum. Csongrád megyei főispáni biz. iratok. 1928. 85.

¹⁸ U. ott.

KIMSZ röpirata szenvedélyes szavakkal vádolta a magyar uralkodó osztályokat, a henyélő földesurakat, dologtalan gyárosok, semmirekellő hivatalnokok és tiszték úri társaságát, akik a nemzetközi — közte angol — reakcióval együtt Trianon revíziójának jelszavával titokban szovjetellenes háborút szítanak és a tömegeket új háború vágóhídjára akarják hurcolni. Megírta, hogy ezek voltak azok a gazdagok, akik a forradalom idején tőkések megszálló seregét hívták be, azok, akik a francia megszállás védelme alatt szervezték meg gyilkos ellenforradalmukat épp itt Szegeden a munkásság és a parasztság ellen, azok, akik ma is eladják kölcsönökért a külföldi bankároknak az országot, s akik részére a magyar nép véres izzadsággal robotol. A röpirat bebizonyította, hogy nem Trianon revíziója javíthatja meg a nép sorsát, hanem a dolgozók összefogása elnyomóik ellen. A röpirat utolsó mondatai a szegedi munkásokhoz és ifjún munkásokhoz szóltak és arra buzdították őket, hogy tüntessenek a háború ellen, sorakozzanak fel a földbirtokosok és a burzsoázia, Somogyi-, Wimmerék és az őket kiszolgáló Lájerek szövetsége ellen.¹⁹ Bár a KIMSZ akciója nyomán nem sikerült megzavarni a nagygyűlést, a harcos röpirat fontos igazságok birtokába juttatta azokat, akik elolvasták.

— * * —

Az eddig feltárt tények alapján elmondható, hogy bár 1925 és 1929 közt a szegedi illegális mozgalomnak nem voltak olyan jelentős állomáshelyek, mint a húszas évek elején, a munkások, a dolgozók legjobbjai akkor is helyes irányban keresték és találták meg küzdelmeik folytatásának útját és módját.

¹⁹ P. I. Archivum. Röpiratgyűjtemény: Munkások! Ifjún munkások! Szegény-parasztok! Henyélő földesurak... Kommunista Ifjún munkások Magyarországi Szövetsége.

DIXV ANS DE L'HISTOIRE DU MOUVEMENT COMMUNISTE DE SZEGED (1919—1929)

par Catherine G. Soós

A la base documents d'archives et de presse relatifs la présente étude traite de l'histoire des mouvements communistes illégaux de Szeged entre 1919—1929. L'auteur met au point qu'après la chute de la république des Conseils la réorganisation des cellules du Parti des Communistes en Hongrie se poursuivit non seulement dans la capitale, mais aussi en province. Le mérite d'avoir ressuscité le cellule illégale de Szeged appartient à Pál Telegdy, qui, sur mandat du centre d'émigration viennois travaillait à Szeged à partir du mois d'avril 1921 jusqu'à juin de la même année. Après son arrestation et condamnation des militants nouveaux occupèrent sa place, et ces derniers, sous la conduite de l'ouvrier du bâtiment, József Ladvánszky, au mois de novembre 1921, fondèrent la cellule locale du PCH. Cette organisation fonctionna jusqu'à la fin du mois de février 1922, et en établissant des relations avec plusieurs villes et villages dans la région de Szeged, elle déploya une activité de propagande et d'agitation parmi les ouvriers. Son activité fut interrompue par l'arrestation des communistes de Szeged et des membres des cellules communistes des environs de la ville. Dans les années de 1925—26, un groupe peu consistant, se composant de communistes et d'éléments procommunistes se rassembla de nouveau autour de József Ladvánszky, sorti de prison, et se rattacha au travail de propagande et d'agitation, poursuivi dans l'intérêt du Parti Socialiste Ouvrier Hongrois. Ceci, en raison de la politique des dirigeants droitiers du parti socialdémocrate local, ne pouvant conduire à la formation d'une organisation légale du PSOH, le travail de propagande communiste se poursuivit dans les syndicats, ainsi que dans les organisations culturelles légales, moins sujettes aux persécutions.

Г. Каталин Шоос:

10 ЛЕТ ИСТОРИИ СЕГЕДСКОГО КОММУНИСТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ (1919—29)

На основе архивного материала и периодической печати автор трактует об истории деятельности нелегальных коммунистических организаций в Сегеде за 1919—29 гг. Она показывает, что после падения Советской республики восстановление организаций Коммунистической Партии Венгрии происходило не только в столице, но и в провинциях. Инициатива восстановления сегедской нелегальной организации принадлежит Пал Телегди, которой по решению венского эмиграционного центра КПВ работал в городе Сегеде с апреля по июнь 1921 года. После его ареста и осуждения его деятельность продолжали новые борцы, которые под руководством строителя Йосиф Ладвански в ноябре 1921 года организовали сегедскую группу КПВ. Организация действовала до конца февраля 1922 года и создавая связи с го-

родами и селами в окрестностях Сегеда, она проводила пропагандисткую и агитационную деятельность среди рабочих. Её Деятельность прервалась из-за одна непрочная сегедских и окрестных коммунистических партакеек. В 1925—26 году одна непрочная группа, состоящая из коммунистов и коммунистически настроенных людей, опять сплотилась вокруг освободившегося из тюрьмы Йосиф Ладвански и включилась в пропагандисткую и агитационную работу, ведённую в интересах Венгерской Социалистической Рабочей Партии. Однако эта работа не могла привести к созданию легальной организации ВСРП с одной из-за полицейского преследования, с другой стороны из-за политики правого руководства местной социалдемократической парт-организации. Таким образом коммунистическая просветительная работа велась дальше в профсоюзах, и в легальных культурорганизациях, которые были подвергнуты преследованиям в меньшей степени.